

שבת טיש

ספורים ואגדות * פנינים ופרפראות * מדות והליכות

פנינים

רמז למה נהגו ישראל לקחת תרנגול לכפרה? מפני שהתרנגול נקרא 'צב'ר, והוא נטריקון ומלכות חסדים, בישנים ורמנים, והוא הפסח של בני ישראל כמובא במסכת יבמות, שלשה סמינים יש באמה זו, הרחמים והבישנים וגומלי חסדים, ולרמן שעל ידי שנטלים את ה'צב'ר - את שלש המדות הללו, מקמתין את הגבורות ויוצאים זקאים בדין. (רבי חיים מקוסוב)

כשאמר ה"צחק צדיק" מו"רניץ את הפיוט "היה עם פיפיות" בתפלת מוסף של ראש השנה, והגיע לתבות "לשכך פעם וזמנה", נפל ברעיונו שהנטריקון שלהן הוא "לכ"ו" והוא רמז לפסוק "לכו נרננה לה", ועל ידי כך משפכים פעם וזמנה, וכן מרמז בפסוק "בפסח ליום חגנו", כס"ה סופי תבות לשכך פעם וזמנה. (מפי קשרים ומפירים)

הארז"ל כתב, 'תשובה' נטריקון תענית, שק נאפר, בכיה, הספד, אבל על תלמידים חכמים נאמר "שובה ישראל" בלי חיו" - תענית, כי ישראל שהם תלמידי חכמים אין צריכים תענית, מפני שתורתם אמונתם. ובדורותינו שנחלשו הבריות ואין ביכלת להתענות, איז הנטריקון כש'תשובה' הוא תורה, שבת, דודי, בושיה, הנקנה. (החיד"א)

בטור בהלכות שופר כתב, ששעור השופר הוא בגדל אגרוף ארס בינוני, ולא נמדד לפי גדל התוקע כמו 'גדל אבטיח' שהיה בעל אגרוף גדול. ונרמז בשם 'גדל אבטיח' על כל שישלך שיש לבבו בשחון בזה, שעל ידי מצות שופר הוא מעורר זכות אבות, כלומר גדל אבטיח - בן שבטות בזכות אבות, והוא היה גבר אלים בדברי חז"ל, אל"ם נטריקון יעקב אבינו לא מת, כפי שפרש רבי צבי בן הפעל"ש טוב על 'הבו לה' בני אל"ם', ואנרופו של גראבטיח גדול מאד, דהינו זכות יעקב והשחון בזכות אבותם יצחק ויעקב - גדולה מאד. (החת"ס)

"מחק ברחמיך הרבים שטרי חובותינו" נטריקון 'בשמחה', כפי שאמר המגיד ממזריטש שהתשובה היא מצות עשה ויש לעשותה בשמחה, וכן אותיות 'מחשבה' כי במחשבה טובה מתווד אמונה ושמחה. נמחקים שטרי חובותינו, וכן 'בשמחה' גימטריא 365 כמנין 'שנה', כי בקד' המשך השמחה לכל ימות השנה, וכן 'שופר' גימטריא 'ברכה ושמחה'. (ספרים)

שופ"ר נטריקון שחוק פינו ולשונו רנה, כי הוא משפיע שמחה וזשוק ומבטל כל מיני עצב, וידוע כי השמחה באה מצד העצב והיגון, והשופר בא לזכרון והוא משפיע שמחה ובקורות המזון. (האמרי נעם מדינאי)

שופ"ר נטריקון פקידת שנה רחל וחסה, שנפקדו בראש השנה, לרמן שעל ידי תקיעת שופר זוכים לפקידות ישועה ורחמים. (השקט יצחק סאלמנר)

האותיות קדם שופ"ר בסדר אל"ף-י"ב"ת הן "שקרה", כי קדם התשובה נפשו של אדם עקורה מהמצות ומשרש החיים, ואחר שופ"ר פאזת האותיות תש"צ שיהן גימטריא "שכרה הרבה מאד", כי אחר שעשה האדם תשובה יבין כי שכרה הרבה מאד וגדולה התשובה שמהפכת ודונות לשגגות, ולכן אמרו שיש לאחז השופר בידו כדי שיראה לכאן ולכאן, כלומר יביט ויראה את האותיות לפני שופ"ר ואחריו, וידע מה היה קדם תשובתו ומה נעשה אחר ששב בתשובה שמה. (הפר"ש)

מוני המצות ששבו, שבזמן הגלות אפשר לקום רק מאתים ושבעים מצות מתוך התרי"ג, ורמז לזה "אני ישנה ולכי ע"י", שגם בשעת התרדמה של פגסת ישראל בגלות, עדין לכה ע"י באמצעות המצות שמקומם בגיה גם בגלות, וזה הרמז בפסוק "אני ישנה ולכי ע"י קול דודי דופק", השופר של ראש השנה שדופק ומעורר לתשובה ולשמירת ע"י המצוות. (רבי יצחק הוטנר)

תקעו "בחדש שופר" בגימטריא 900, כמנין מאה קולות שתוקעים בראש השנה שכל תקיעה ותרועה ארבע תחשבה קולות, וביחד כמנין 900, וביסוד תקיעת שופר היה די' בג' פעמים תשר"ת שעולה 108 כמנין ח"ק - "ב' ח"ק לישראל הוא", אך כאשר ירדו מדרגת "ישראל" בירידת האדורות, נקראים "עקב" ותוקעים תשר"ת תש"ת ותר"ת כמנין תת"ק קולות, וזהו "משפך לאלכי יעקב". (ירושלם מהר"ל)

ספורים בפרשה

אחד מגדולי חסידיו של רבי ישעיה מקרסטיר, מצאו לפני תקיעת שופר, בשעה שהצבור מתכונן בסלודין לקראת מצות היום, כיצד הוא עומד ומכין מאכלים ומשקאות לקהל המתפללים. תמה הלה על שבשעה נעלית כזו בה ראוי להתבודד ולהרהר בתשובה, עסוק הרבי בעניינים גשמיים, ובשעה רבי ישעיה את תמיהתו אמר לו בצחות לשונו: "הצבור עסוק עתה ב'ציון דריון', ואני מתעסק בעת עם 'לשבע ולא לרוז'..."

כליל ראש השנה תש"ט, החג הראשון מאז עלה ה"בית ישראל" מגור על פס ההרבה אחר הסתלקות אביו ה"אמרי אמת", התהלך בסמוך לבית מדרשו כשהוא תפוס בשדעפיו. לפתע עצר ואמר לחסידים שנקלחו: "קני ה'חדשי הר"מ" אמר בשעתו, כי ביום הראשון של ראש השנה אין לבקש על גשמיים כ"אם על רוחניות ועל מלכות שמים, ורק ביום השני אפשר לבקש על פרנסה. אולם הרי כבר באו חז"ל ועשו את שני ימי ראש השנה כ'חדא וימא אריכתא' כמובא במסכת ביצה, כלומר שהכל בקדשה אחת, גם הרוחניות וגם הגשמיות, שהרי אמרו בירושלמי תרומות 'לכא בכים תלא', הלא והבים תלוים זה בזה, שאם אין קמח אין תורה, ולשם עבודת ה' בתורה ותפילה ולגדל גנים יראי ה', צריכים שפע של טובה ופרנסה בקבוצה, ובסמיך ברה הרבי מעמק לבו: "שיהיה ליהודים כל טוב", ברבת צדיק עשה רשם, ובתקופה הסמוכה לאחר מכן החל מצב הפרנסה להשתפר בארץ הקודש, והשפע הגשמי הביא עמו גם צמיחה רוחנית לדורות.

רבי יצחק דוד רוטמן מגדולי צדיקי ירושלים, היה נוהג להתבודד בכל חודש אלו ומכין את עצמו בסלודין לקראת ימי הדין. והנה הגיע לביתו מכתב כי עליו להתניב מיד בתחנת המשטרה, שכן הנחה כנגדו תביעה על מסחר בלתי חקי ביין. באותם ימים היתה מכירת היין והמשקאות החריפים תחת פקוח ממשלתי, והטל עליהם מס גבוה, והוא נחשד כמי שמוכר יין בלי תשלומי מס. במקתב ההקמה אף הופיעה האזהרה, כי אם לא יופיע מיד בפני הרשויות, הוא יאסר מאחורי סורג וברית. בני המשפחה נבהלו לנפשם, מהרו אל מקום התבודדותו כדי לבקש ממנו לנשט לסדר את הענין, אך הוא סרב ואמר: "אני טרוד בעת בהקנות למשפט חמור שבעתים, וכפי שיעלה בדיני במשפטי זה כך תהיה גם התוצאה של המשפט והקטן הזה".

פעם הגיע ברידודו מאמריקה לירושלים, ובא לבקר עם חבילה של בגדים ומצרכים יחד עם סכום נאה ששלח אחיו מאמריקה שתמך בו בקביעות. היה זה בג' לחדש אלול, ורבי יצחק דוד ששה אז בשיבת מאה שערים, ובאשר בא בריהוד אליו עם הכסף והמצרכים שבה היה זקוק להם, אמר לו: "בוא נא לאחר יום הכפורים..."

יהודי נכנס לרבי אהרן מפלז, וספר כי הוא משמש כבעל תוקע בבית מדרשו פלזני, ובקש לדעת מה עליו לכוון בשעת התקיעות. השיב לו הרבי: "בשעת התקיעות אין לך לכוון אלא דבר אחד, ד'חמקא אמר מקני ועליו לבקש מצות עשה דאודותא. אולם בכל ימות השנה עילוי עירך ולכוון שהקד בעלייתך, וממילא עליו להתנהג בהתאם..."

רבי יעקב אריה מרדזימין היה נוהג להשמיע דברי רצון וסגנונה על ישראל, הכבושים בגולה ונאנקים תחת עולם. בראש השנה באר את הפיוט "וכל מאמינים שהוא עונה לחש", אין עניה אלא לשון הרמת קול שנאמר "וענית ואמרת", כלומר הקב"ה נוזח במקטרגים על ישראל וגוער בהם כביכול 'לחש', כמו שאמורים באדיש "שטיל זאל זיין", שישתקו ויחדלו מקטרגיהם. והיו צדיקים שנהגו להכריז לפני תקיעת שופר "שיהיה שקט למעלה", וכלפי חוץ היה נראה שכוונתם שלא ירעישו בעזרת הנשים, אבל מביני דבר ידעו שכונתם פנימית להשתתק את המקטרגים בעולם העליון לכל יעשו על ישראל.

בכל שנה כליל ראש השנה, היה רבי יששכר בריש מוולפרוז בעל "עבודת יששכר" מספר בדבקות עצומה את המשעשה דלהלן בשם הרבי ר' בונים מפשיסקא. בדרכו של רבי יעקב שמשון משפיטובקה לארץ ישראל, שהה באניה בימי ראש השנה, ובאותה עת עברה על הים רוח סערה גדולה והאניה חשבה להשבר ולהטבע בים. נשב הצדיק בתפלה כל ליל ראש השנה והשתוקק שיאיר הבקר ויוכל לתקע בשופר, ואכן מיד כשהאיר היום נטל את השופר ותקע את תקיעות היום, ומיד עמד הים ונח מעופו. וכשהיה הרבי ר' בונים מספר זאת היה אומר: "הדעה הרווחת היא, שהצדיק משפיטובקה המתין בצפייה לאור היום כדי שבאמצעות תקיעת השופר, יצילו מהסערה בזכות המצוה. אולם באמת לא לזאת היתה כוונתו, אלא שכל הלילה צפה והשתוקק מתי יזכה לקום עוד מצוה אחת לפני שיסתלק מן העולם, ויעלה בידו 'לחש' עוד מצוה בחיי חיותו, אלא שנעשה לו גם מן השמים ונצלה כל הספינה בזכותו".

גבאי של רבי ישראל מרוזין חפשו בעלייתפלה לימים הנוראים, ובהרי באיש הגון שהיה עני ואביון. כמנהג הקהילות ירד החזן הנבחר לאמירת הסליחות הראשונות כדי שהקהל יבחן את כולו ונעמיותו, אולם דעתו שלא הרבי לא היתה נוהג ממנו, ואמר "הוא אינו בעלייתפלה המתאים לנו, שכן הוא עני ובתפלתו הוא מבקש על להם צר לפי מחסורו, אך אנו צריכים בעלייתפלה שיקבש מן השמים עשר ותרבה לכל קהל הקהל".

לאחר מחסידיו של רבי שלמה לייב מלנטשנע, ארעה שגגה מצערת, והתפלל שלו נפלו ארצה. הצטער הלה עמקות על שבה עלתה לו, התענה ונתן פדיון נפש, ועדין לא שבה רוחו אליו. נסע האיש לרבו לספר לו מה שארע לו, וכיון שהדבר היה בסמוך לראש השנה, מצא הרבי בכך פתח לבקש זכות וסגנונה על עם ישראל לקראת יום הדין. "רבנו של עולם!" אמר הרבי בלחש, "ראה נא יהודי זה, שבאשר נפלו תפלו בשגגה, נשבר לבו בקרבך ומיד התענה ונתן קמון לצדקה, וזאת מפני שבתפלין רשום שמך הקדוש. והרי חז"ל אמרו שאתה כביכול מניח תפלין, ובהן כתוב ימי עמך ישראל גוי אחד בארץ, והרי התפלין שלך מניחים בארץ, ועם ישראל מתגלגל על האדמה בבזיון ובחפרה, הריס נא קרן ישראל עמך והביאם לציון עירך ברנה".

רבי זלמן פרלס מברוד ז"ע

ליום ההולולא, ב' בתשרי תקנ"ט

ראש השנה שחל באמצע השנה

הצדיק רבי יצחק אייזיק מקאליב, נודע בכח הנגינה שלו, עמו היה מנעים בזמן ושיר לכבוד שמים. מספר, כי פעם שמע חזן שומר בקול ערב ונעים באפן מיוחד, ורבי אייזיק התקנא בו ואמר: "רבונו של עולם! אם יהיה לי קול ערב כל-כך, אוכל לעבדך ואף לקרב יהודים אחרים תחת כנפי שכינתך באמצעות הנגינה", ואכן אותו חזן אבד את קולו, ורבי אייזיק נעשה בעל קול ערב ושמיי, והיה מנעים בשירים שחבר בעצמו בשפה ההנגרית מתוך בלונת הנפש והתרוממות הרוח, ובידו היו גם נגונים ונעימות שקבל מרבו הרבי ר' שמלקא מזנקלשבורג. רבי נפתלי מרופשיץ אמר פעם, כי בשעה שהצדיק הקאלובי מזמר את גווני-העם אותו שמע בילדותו מפי הרועים "עיר יער כמה גדול אתה", והוא הלביש את הנעימה על המלים "גלות גלות מה גדולה אתה, שכינה הקדושה מה רחוקה אתה, אלו היתה הגלות קצרה היתה השכינה קרובה, אלו הוציאנו מן הגלות היינו שנינו יחד" בשפה ההנגרית, אזי נעשה רעש גדול בעולמות העליונים, ומתעורר מקור הרחמים, ובתו-ביתו של מלאכי רחמים באים לקבל את פני רבי לוב שרה'ם לשבח ולברכו על שגלה לנו את הנפש היקרה הזאת, שכן כידוע רבי לוב הוא שהבחין בנער היתום בילדותו ובהשפעתו התעלה לאחד מצדיקי הדור.

מספר, כי פעם התארח רבי אייזיק בפנקדו של חובר יהודי שהתגורר בודד באחד הכפרים על אם הדרך, והלה ששמע ומרתו הנעימה של הצדיק הגיעה לאזניו, בקש לשמע ממנו את הפיוט "ונתנה תקף" שנאמר במים הנוזלים בחדרת-קדש, שכן "בני ביתי משתוקקים להאזין לזמרתו היפה של הרבי בנעימת פיוט מרגש זה", בקש הלה.

חנך הרבי ואמר: "הלא משבחים אותי גם בנעים זמירות וגם כמספר ספורים נאים, ובכן אספר לך מעשה מאלפתי. בתקופה שבה עדין לא נתגלה הבעל-שם-טוב בעולם, שמש במלמד בכפר סמוך ללבוב. כשהגיעו ימי הסליחות התאוננו הכפריים על כך שהשנה יצבר מהם בצק העתים לנסע אל עיר המחוז לבוב כדי להתפלל בצבור בראשי-השנה ויום-הכפורים, ורבי ישראל המלמד הציע להם להתכנס בכפר והוא יעבר לפני התבה. "אמנם אינני חזן מנסה ונודע" אמר להם הבעל-שם-טוב, "אבל יש לי קצת ידיעה בתפלה, ואם אתם מסכימים להסתפק בבעל-תפלה מן השורה, הרינו מוכן ומזמן לכך". ששו הכפריים על ההצעה, ואכן התפללו היו לעל ולעלאל. אלא שפרנסים לבוב זעמו על הכפריים שעשו שבת לעצמם, ובכך נגרעה ההכנסה של המתפללים לקפת הקהל בעיר הגדולה. בטוחים היו הפרנסים כי הכפריים התפללו תפלה חסופה ומגמגמת, בלי הפגנות והנגונים "מסיני" המסורים מדור לדור, והטילו עליהם את הגזרה להופיע בפניהם יחד עם המלמד בעל-תפלה שלהם, ולהתפלל מחדש את כל תפלת העמידה של הימים הנוזלים בבית-הכנסת הגדול בלבוב. ויהי כאשר פתח הבעל-שם-טוב באמירת הקדיש שלפני תפלת העמידה, בנגון של הימים הנוזלים, אחזה רעה בנזכרים והם החלו להתעלף מתוך אימה ופחד. הנוזרים אצו מהר אל ביתו של המרא דאתרא בעל ה"פני יהושע", והוא צוה לפים את בעל-תפלה מהכפר ולשלח אותו ואת אנשיו לשלום". הצדיק רבי אייזיק סים את ספורו, ואמר לחוזר היהודי: "ובכן, אם בני ביתך חפצים לשמע את ה'ונתנה תקף' שלי בתנאים אלו כפי שהתפלל הבעל-שם-טוב בלבוב, הריני מוכן להשמיעו". מוכן מאליי כי הללו נבקשו לנפשם, ויותר כבר לא ההינו לבקש.

שנה אחת נזדקקו בקהלת יהודי קאליב לתור אחר בעל-תפלה לימים הנוזלים. פנו הפרנסים אל הרבי כדי לשאל בדעתו את מי בדאי למנות לבעל-תפלה, וכששמע את שאלתם, נענה ואמר: "כדי שתבינו עד כמה יש לתור ולהדר אחר שליח-צבור נעלה, אספר לכם ספור נפלא, מעשה שהיה".

הספור מובא בספר "הצדיק מקאלוב וקהלתו" בדלהלן:

פעם הלכתי בדרך, ולפנות ערב הגעתי לעיר אחת. הייתי רעב מאד, אבל בהיותי והזמן היה סמוך למנחה, הלכתי לבית-הכנסת והתפללתי מנחה עם הצבור. המנחה נגמרה בחצי שעה לפני תפלת ערבית והרעב הציק לי מאד, אבל התחזקתי בלבי להמתין עד אחרי מעריב. התחלנו להתפלל תפלת ערבית בשעתה. עברנו ברכה ראשונה בקצב רגיל של תפלת חל, והתחלנו את ברכת את 'אהבת עולם', ולמרבה תמוהני ורעבוני פתחו המתפללים בזמרה, כאילו היה זה לילה של יום-טוב. והננו מתמשך ומסתלסל והולך... ורק אחרי כשעתיים הגיעו לסוף הברכה. ממנה והלאה המשיכו בלי זמרה, אבל בנעימה של חג וכלי חפזון. אחרי התפלה שאלתי את האנשים שבקרבותי, מה טיבה של זמרה זו? ואף הם לא ידעו טעמה, רק זאת ידעו לומר לי, כי אחרי התפלה תהיה סעדה גדולה בבית הקהל, ושם יקראו מפנקס הקהל את טעמו של המנחה. שאלתי את האנשים אם עושים כך בכל שנה, הרי כבר שמעו בשנה שעברה את ספורי המעשה. והשיבו לי, כי הדבר כותב בלשון הקדש והם לא הבינו את הנאמר. הקהל התחיל יוצא למקום הסעדה וגם אני הלכתי, ואחרי שהשקטתי קצת את רעבוני, הקשבתי לקריאת הספור מהפנקס ונודע לי פשר הדבר.

לפני שנים רבות היה במועצה של עיר זו קטרוג גדול על היהודים, ונגזרה גזרה לגרש את כלם מהעיר ביום אחד, ומי שישאיר בה עד סוף של אותו יום, יהיו הוא ונפשותו ביתו ורכושו הפקר לתושבי העיר לעשות בהם כטוב בעיניהם. ההחלטה היתה להחזיק את הגזרה בסודיות עד היום האחרון, כדי שלא יספיקו למרר

רבי אברהם יקותיאל זלמן וכהן רפפורט, היה מצאצאי משפחת הבהנים המיוחסת רפפורט, ומכנה עלישם אמו השושבה שוודע בצדקותה מרת פרל בת רבי יקותיאל זלמן רבה של באר שילדתו באר פלא. אביו רבי מאיר הכהן רפפורט היה בנו של רבי משה הכהן רפפורט רבה של טרנופול, שבידי נכדיו היתה מסורת כי צוה לפני פטירתו שמי מצאצאיו עד עשרה דורות שיהיה חליפה בצרה, ויבא לקבול לעורר רחמים על קברו, ויבדאי יושע, "ועד היום באים נכדיו על קברו, ומוריסה פולין וגליציה שולחים מעות לחלק על קברו בטרנופול", כפי שנכתב עליו.

נשא את בת רבי מנחם מוניש מרגליות מזולקנא, חתנו של בעל ה"תבואות שור", ובזוג שני היה חתנו של רבי משה בושקא אב"ד טומשוב ורבה האחרון של ברוד תחת שלטון פולין, בנו של רבי צבי הירש בושקא בעל "תפארת צבי".

מחשבו חכמי "הקלויז" הנועד בברוד וגדול בתורה. זכה לשני שלחנות, תורה וגדלה במקום אחד, ונודע בעשירותו המפלגת ובעליו הגדול בצדקה. הבעל-שם-טוב כבוד מאד והמליץ עליו את הפסוק "פז"ד נתן לאבינוים", נוטריקון ר' זלמן פרלס, שכן השיא מכספו ארבע מאות יתומים.

שמו וזכרו נשתמרו לדורות, ועל מצבת בריבנו רבי דב בריש בברוד נחרת: "בתרב המפרסם בקדשי ארץ... הנקרא ר' זלמן פערליש", בפנקס התקרא-קדישא בברוד הוא מכנה "הרב הגדול".

בבקריו בולקא נולד נשואי בתו עם ר' הירש ר' ב"ר פסל'ס מחשובי זלנא, התודע אל הגאון הפלא רבי זלמן'לה, ואמר עליו כי הוא אחד מעמודי התווך אשר בית ישראל נשען עליו, וראוי הוא לכל יקר וכבוד, שכן בנוסף לזולתו בתורה זכה לענה ושלמות הרוח, וכל ימי חייו אשר אחיה אשתבח ואתפאר שזכיתו להברותו של אותו צדיק. מנגידי זלנא בקש שלא יפריזו בכבוד לרבי זלמן'לה, כדי שלא יגרמו לו להפעל מעט מהכבוד שממניקים לו ובניצוץ קטן של גאווה תשרת כל תורתו חלילה, אף לא נמצאה בצדיק זה עולה עד יומו האחרון.

שדך את צאצאיו עם גדולי הדור ומשפחות מיוחסות בישראל, והעמיד דור ישרים מפא. חלק מצאצאיו השתבחו בשמו ונתמנו בשם המשפחה בדרגות "בני ר' זלמן פרלס", וכן היו מבנים 'המיוחסים' עלישם יוחסם המפא. פעמים השתדף עם משפחת הלויים הורוץ המעטירה, כאשר בנו רבי משה היה חתנו של רבי צבי יהושע אב"ד טרנוביטש בנו של הרבי ר' שמלקא מניקלשבורג וחתן דודו רבי פינחס הורוץ מפרנקפורט בעל 'הפלא'ה, ובתו נשאה לרבי צבי הירש הורוץ בעל 'מחנה לוי' בן ה'הפלא'ה. מספר, כי השתוקק מאד להשתדף עם בעל הפלא'ה שהיה עדין רב בלבוש, ומן השמים סבבו שאשת רבי פינחס עסקה במסחר עם סוחרים בברוד, וכאשר נקלעה פעם למצוקה כספית ולא היה בידה לשלם לסוחרים את חובותיה, היה לבעלה רבי פינחס צער גדול מאד. כששמע זאת ר' זלמן פרלס שלח אליו שאם יסכים להשתדף עמו, ישלם את כל חובותיהם עד הפרטה האחרונה, וכך זכה להתקשר עמו בקשרי חתון.

רבי יעקב מרגליות מפרדיטשוב בספרו "קבוצת יעקב" מספר, כי בברוד היה גביר אחד למדן גדול ואיש ישר הולך מאד, שמו ר' זלמן פרלס, והיה מהדר לעשות שדכים עם גדולי העולם והמיוחסין שבישראל, וחתנו הראשון רבי סנדר חיים בבתו של ה'תבואות שור' ספר לאביו של רבי יעקב, כי בשבא המגיד רבי מיכל מזולטשוב לברוד, התפלל בקלויז הנועד אלא שהיה מאחר בתפלתו אחר הקנות מרבות. הלומדים תמרו על כך, אך אף אחד לא היה בנשנו לבקש ממנו את סם הדבר, ושלחו אליו את ר' זלמן שהיה נגיד ותקיה. הוא אכן פנה אליו בכבוד גדול, ואמר לו כי על אסור להתפלל אין להרהר אחריי כי בודאי רק אז אחי מסים את הכנותיו לתפלה, אבל תמה בפניו מדוע הוא שוהה אחר תפלתו כשעתים. אלא שהצדיק מזולטשוב לא באר לו את הדבר, ושטן שאינו מתיב להשיב בשביל "ששים אלפים רבב כסף" שיש לרבי זלמן... לזמים ספר אביו של רבי יעקב מרגליות את הדבר לרב מאפסא, והוא באר לו את סבת אחריו מפני שהיה צדיק הדור, והמתין עד שכלם יסימו את תפלתם ואז הלביש בתפלתו העלאית את כל התפלות שלא היו בראוי, והעלה אותן לתקונן השלם.

רבי זלמן נפטר בשם טוב ונטמן בעיר ברוד, ונשתמר גסח מצבתו.

מדברי האור החיים הקדוש על הפרשה

תמצא דברי רז"ל דאם יבוא ה' ברוך הוא לעמוד בדין עם אברהם יצחק ויעקב, אינם יכולים לעמוד לפניו. דכל אשר יעשה ה' עם הנבראים הוא מצד שהוא דן אותם בהשגחה עמו, לא כפי ערך גדולתו ויחסי. שמצד הדיון כל העובר על דברו אפילו בשוגג יתחייב ארבע מיתות בית דין ואין קץ לענשו, אלא בהסדו הגדול משלם לאיש כמשעוהו לפי ערכו. (ראשון לציון, יהושע)

הבן יקיר לי אפרים אם ילד ששעשים. אמר הקב"ה, הבן יקיר לי ישראל, בני אתם. והוא כמו שאנו עושים לילדים שאנו נושקים ומחבקים אותם, אף על פי שמרגלים להיות מלאים מהשתנה ומים גדולים, והגדולים לא היינו מחבקים מפני מאוס. וכמו שזה דעה בנו קרא אותנו בלשון ילד, לאמר לנו אף על פי שאנו מאוסים מעברות ששעשים, אף על פי כן הייתם בעיני כמו הילדים: (מאור החיים)

כי בעל המשפט בחן שלא עשו תשובה המספקת להם והגם שאמרנו כי דברנו בה' וכו', העקר חסר והוא העזיבה, ולא מצאנו שאמרנו לא נשוב עוד לדבר הרע הזה, ולזה לא הוסר הנגע. לזה נתחכם הבורא ונתייעץ להתקדם על חשדו, כי מי שתתן עצמו לזה הנה הוא נצל ולא ישכנו נחש, ומי שלא נתן עצמו במצודו ישכנו נחש לעוררו בתשובה, וזהו עליו להביט אל נחש וגו' ויזהר יתן עצמו ושב ורפא לו: (אור החיים, חסות)

עוד ידעה שיתקן לו היום הגדול שהוא יום הדין, מה יעשה כי יקום אל וכו' יפקד מה ישיבנו, וכמה תגדל חסדו לפני קהל ועדה עליונים ותחתונים, ובהז והשבות. (אור החיים, ואתחנן)

פרשה זו תעיר האדם על רוח ה', אחינו אשר שכן בתוכנו, ואמר כי ימוך אחיד שהוא רוח החיים אשר נטע בתוכנו לחיותנו, אם ראה האדם כי לא הירא בתורה ולא במצוות כי אין עני כי אם מן התורה והמצוות, ומטה ידו והחשיך אורו והודו, עמד פרוש לצד היותו עומד הוא שנתמוטט שזולתו היה אורו מאיר מסוף העולם ועד סופו, ותמצא שיתקן ה' להתקין לו הרוח כאשר נתנה, באומרו והרוח תשוב וגו' ואמר וז"ל, תנה לו כמו שנתנה לו, ויצו ה' והתקנת בו פרוש שיתחזק לשוב בתשובה להשיבו למכונו, כי אין לו דבר המעמיד לרוחו החיני במקום גבוה מתשובה. (אור החיים, בהה)

אולי שרמזו בדבריהם שיעשו תשובה כלסוף ואין לה דבר שעומד בפני התשובה, והוא אומר ועתה ואמר וז"ל ואין ועתה אלא תשובה. (אור החיים, וישב)

הגענו פה בעכו לפני ראש השנה, כמו ארבעה ימים. ובשערת ימי תשובה, עלינו ונשתחוו עליקברו של אותו הצדיק חוש הארץ, ואמרנו עליו סליחות ותחנונים כל בית מדרשונו עלימלכתכם, ולמדנו עליו משמרה. וחזרנו ועלינו אל החר הקדוש הריהפמל אל מערת אליהו הנביא ז"ל, והבאנו שם ספר תורה, ושינו שם יום הכפרים בלנו, גדולים וקטנים. וזו היא המערה שאמר עליה בגמרא שלא זזה שכניה ממנה. ושם פתח מקום הסתם אשר בה כמלא מחס סודות, היה מתמלא בלי העולם כלל אורה. אם נבוא לומר אפן מערה זו, תפלא האדם ואמר ברוך שפכה לו בעולמו. והיא עליה האפן: הגג שלה שזה באפו עשוי מעשה ידי אמן, ובגבה כמו שנים עשר אמות ובארץ עשרים אמות ורחבה שנים עשר אמות. וכלה גגה וקירותיה אפן אחת. רבי אבא הוה מושק ביפי דעכו, לפי שהיא ארץ קדושה. ואף על פי שבתבית התוספות כי יש חלק בעכו שאינו מקדש, בקאן דיוע להם המקום ההוא שאינו מקדש, וידוע ומפרסם המקום הקדוש, הצדיקים אשר סביבותיו: חושי הארמי, אלישע בן שפט, רבי יהודה בן בבא מעשרה הרוני מלכות, רבנו הקדוש, שמואל הקטן, עקיבא בן מללאל, עליהם השלום. אשר בשיביל אחד מהם ראוי לאדם לבוא מסוף העולם להיות לו חודש פירותו ונצלו. ויהי בסמן והזלחה עלימלכתכם, מדרש פנסת ישראל נפתח ביום ראש חדש חשוון תק"ב. יהי רצון שיהיה לכם לטובה ולשמחה, ויזכרת רב בעולם הזה ובעולם הבא, שכל האדם מירושלים ומצפת ומטבריא, ויהא את המלוכה הנה בליהם וקצת מהליכה באפן נאות. ויצאים ואומרים אשר הקם שפכה לו, אשרי מחזיקיו, אשרי תומכיו שזכו לכה. (מכתב שכתב אחד ממשותפי המסע של ה"אור החיים" הקדוש בארץ ישראל)

את בתיכם ורכושם ויהיו הם להרג ורכושם לבז. והיתה שם מטרוניתא אחת, שבלעדיה לא נעשה שום דבר, והיא היתה מחבבת מאד את היהודים, והלכה בפטר אל ראש הקהל של היהודים וספרה לו את הגזרה הזאת בדמעות שלישי, והודיעו לרבה של הקהלה וגזר תענית ואמירת סליחות, וקול ישועה עדיו לא נשמע, והעירלים היו מוכנים ליום המיעד להנכם ביהודים, חס ושלום.

עמד שמש הקהלה ואמר: אני אודיעכם בשלמי באה הרעה הזאת. כי בימים הנוראים התפלל לפנינו הן אה, פלוני בן פלוני, שקץ מתעב שטמא והשחית את כל תפלותינו ותחנונינו, וממנו נגרם לנו הקטרוג למעלה ונגזרה הגזרה. ועתה אין פאן שום תקנה אחרת, אלא לקבוע ולעשות מחדש את כל עונת הרחמים והסליחות של חדש אלול ותשרי, ולנהוג בימי אלול וראש השנה ועשרת ימי תשובה ויום הכפרים, וכל איש ישוב מדרבו הרעה וישקוף השם ממרום ויראה וירחם. ובכן נמנו וגמרו והחליטו לעשות כדבר השמש הזקן, ויום הכפרים השני שקבעו להם חל ביום שנועד להוצאת הגזרה לפעל, והשמש היה להם שליח צבור לנהול התפלות. וכשבאו כל האנשים והנשים והטף בבקר של יום הכפרים לבית הכנסת בצום ובכל שאר העניינים בדת וכדיו, הכריז השמש לפנים שהוא רואה שהגזרה עדיו לא נתבטלה וצריך להתחזק מאוד בתחנונים לעורר רחמי שמים, וכה עשו כל היום.

כשהגיעו לסוף תפלת נעילה, וכל העם קראו שבע פעמים "ה' הוא האלקים" בדבקות עצומה עד כלות הנפש, באותו רגע נאספו העירלים להתנפל על היהודים שבבית הכנסת ולהשמידם. והנה הכו פתאום בטורף, והכו מכות חרב וגרזן איש ברעהו ואדמת הכפר נתמלאה פצועים והרוגים, ואשר שרדו שלמים נמלטו על נפשותיהם איש לביתו.

וכשגמרו המתפללים את הקדיש הכריז השמש: "ברוך השם, נתבטלה הגזרה! התחילו העם להתפלל ערבית בחפזון, בנהוג לפריקת על הצום הארץ. אך השמש הרעים עליהם: "לא כן, בני! אל נמחר לקלקל את מה שתקנו!" ונשאר לפני התבה גם לתפלת ערבית. וכשהגיעו לבקרב "אהבת עולם" תקפה אותם דבקות עצומה עד כלות הנפש, פצחו בנגון וזמרו את הברכה הזאת בשעתיים, ואחר כך גמרו את שאר התפלה במתינות ובנעימה של יום טוב והלכו לבתיהם בשמחה. אז רשמו בפנקס את פרשת המאורע ואת החלטתם להתפלל בערב זה מדי שנה בשנה תפלת ערבית של יום טוב, ולהאריך בשעתיים באמירת "אהבת עולם" בזמרה למזכרת אהבה לתורה ולמצוות, ולעשות אחרי התפלה סעדת הודיה.

"זהו מה שראיתי באותו פנקס" סים הרבי את ספורו הנפלא, "ומעתה תדעו לבדק היטב, את מי אתם מעמידים לפני התבה להתפלל בעדכם בימים הנוראים..."

מטעים

נסח התפלה של הימים הנוראים ונעמיתה בקרב עדות אשכנז, נחשבת כותיקה מימות הראשונים, וברותינו ראו בכך יסוד נאמן שאין לשנותו. הרמ"א מביא את דברי המהרי"ל, שנחשב כאבי מנהגי אשכנז, "ואל ישנה אדם ממנהג העיר אפילו בנגונים או בפיוטים שאומרים שם", וב"תולדות יעקב יוסף" כתב: "ש קבלה שלא לשנות גם הנגונים של ימים נוראים, כי המה שכינים אל התבה של אותה התפלה", ומציץ גם את המסורת השנונה בפי ההמון לכנות את נגוני הימים הנוראים "סיני נגונים", ולכן אין לשנותם. בניו זה נתן כדי לחזק את המסורת בתורה מסיני, ורבי בן ציון מבובוב התאונן על "אנשים המתחדשים וחכמים המה לרעה, השוחקים על זה בשחוק והתול, באמרים כי היה חזן אחר ושמו סיני, והוא עשה אלה הנגונים, ולכן קוראים אותם סיני נגונים על שמו... אבל אצלי אין שום ספק שהנגונים יש להם שרש חזק מהר סיני ובהררי קדש יסודם", ואמר למי שבקש לשנות מהנסח: "עם נגון שלך תוכל לעשות כטוב בעיניך, אבל עם 'סיני נגון' השמר לו פן ותאשם". אך יש שכתבו שהכנינו נוצר מהעיר 'מסינה' שבאיטליה אשר ממנה מוצא ראשוני בני אשכנז, וכתבו שאת הנגון של 'כל נדר' 'המציא רבי יצחק ממסינה כאשר היה בספרד'.

על המהרי"ל לכתב שהיה "אבי רב הנגונים שנהג בו ממש כל בני אשכנז ופולין", ואכן הוא הראשון שפעל לשמר לדורות יחד עם מנהגי הקהלות הנתיקות באשכנז, גם את נסח התפלה המקורית. מהרי"ל עצמו שמש בשליח צבור בראש השנה ויום הכפורים ובמועדים, ומסתבר שהתפלל בנסח המקורי שעבר מדור לדור ולא יצר נסח משלו, אך בזכות הקפדתו לכל לשונו נקרא על שמו, והחזנים שבאו אחריו הלכו בדרך נגינתו ומנהגיו. נעמיות רבות אף נתוספו אחריו, וביניהן נעמית "כל נדר", שהיה מהרי"ל בותב "יתחיל הש"ץ כל נדר יטרם שיקרא היום, אכן יאריך בו בנגונים להמשיך עד הלילה", אם כי יתכן שבזמנו לנגונים נוספים מעבר לנגינה של 'כל נדר' שבאמור מחקים אותה בעתיד יומיו.

"נעמיות בית הכנסת המושרות ביום בקהלות האשכנזים בכל אירופה התיכונית והמזרחית הן אותן הנעמיות שמהרי"ל דאג להן שלא תעברנה לטמיון השכחה, כי היתה לו למהרי"ל השפעה גדולה על יקרות אירופה התיכונית והקשיבו לקולו בכל הנוגע למנהגי הקהלות, ואף ביחד לנעמיות התפלות והפיוטים", כך כתב חוקר השירה היהודית ר' מאיר שמעון גשורי. לרבריו, הנעמיות שבפי מהרי"ל מתחלקות לשני סוגים: הנעמיות שבהן שרו את הפיוטים, שרבו לא נשתמרו בימינו; ונגוני מסיני, הן הנעמיות כמבוא לתפלה ולחלקים מרכזיים בימים הנוראים, כמו נעמית 'ברכו' בתפלת ערבית של הימים הנוראים, נעמית 'המלך' וקדיש' כמבוא לשחרית ומוסף, והנעמיה המרגשת של 'קדיש נעילה' שבה מנעימים גם את הפיוטים בחזרת הש"ץ של נעילה, שנותנו עד היום בקרב כל עדות אשכנז בנעימה זחה. חלק מנעימות אלו עתיקות מאד, כמו נעמית 'המלך' ונעמית 'ברכת אבות' שמתיחסים אל מהרי"ם מרוטנבורג, ואת נעמית 'ברכו' בליל שבת לרבי אליעזר ב"ר משלם ממגנצא.

וקולו נעים

מגדולי חסידי הוסיטין, היה רבי אליהו שוליצ'נגר מטשורנוביץ, שפנה 'ר' אליהו דין, ובצעירותו זכה להסתופף בצל רבי מרדכי שרגא פייבש מהוסיטין, בן־הזקונים של 'הסבא קדישא' רבי ישראל מרוזין.

בקיאותו בכל חלקי התורה היה להפליא, אולם בענותותו היה צנוע ונחבא אליהבליים ושמש בשוחט בעיר טשורנוביץ.

פעם הביא את ספינו לבדיקה בפני רבה של טשורנוביץ, רבי משולם רוט, וכאשר חלה גלגל עמו בשיחה תורנית, נדהם לשמע שאין פאון זה אלא שוחט, ומיד מנהו לדין. בערב ימיו עלה הדין ארצה ושמש ברבנות בעיר בני־ברק, ונודע בחבורו הגדול 'יד אליהו'.

היה זה בבית המדרש של רבי אברהם יעקב מסדיגורא בתל־אביב, שם התועד פעם רבי אליהו דין עם חסידים ואנשי מעשה, ובין הדברים ספר בפניהם מעשה נפלא שארע עם אביו רבי משה שוליצ'נגר, והיה עד למאדע הנפלא מתחלתו ועד סופו.

שנה אחת, בחדישי הקיץ שטרם תם השנה, נפטר לפתע פתאום שליח־הצבור הקבוע שבבית־מדרשו של רבי מרדכי שרגא מהוסיטין. היה זה חזן בהלכה, שהתאחדו בו כל המעלות הנדרשות לשמש כשליח־צבור ביום־הדין, והאבדה היתה אפוא כבדה. החלו הגבאים לתור אחר ממלא־מקום מתאים, אולם לאחר שעברו על רשימות המתפללים הקבועים שבאים מדי שנה להתפלל במחצת רבם, ראו כי אין בהם מישהו שיכול להתמנות לתפקיד החשוב. מחסר בררה נכנסו אל הקדש פנימה, וספרו לרבי את־הענין, והוא פסק מיד ללא הרהור: "הזמינו נא את ר' משה שוליצ'נגר".

כשקבל ר' משה את ההזמנה, אחזתו חיל ורעדה, שכן אין זה דבר של מה בכך לשמש כשליח־צבור בפני עדה קדושה כזו ביום־הדין, אולם זכר את דברי הרבי עצמו, שאמר פעם לאחד החסידים שהתבקש לשמש כחזן אצלו במקום מקום, והתמלא חרדה גדולה, כי 'באמת לא אתה הוא שליח הצבור, אלא אני הוא'.

אותו חזש אלו היה שונה אצל ר' משה מכל חדישי האלוכל שקדמו לו, וכלו היה מקדש להכנה רבתי לקראת ראש השנה הקרב ובא, בפשפוש המעשים ותקונם, ובהכנת נסח התפלה כראוי.

הגיע שנתו שלפני ראש השנה, ור' משה עשה את דרכו להוסיטין יחד עם־בנו, וכאן ארע מאדע בלתי צפוי. לפתע פתאום הצטרד החזן המעמד ר' משה, וקולו נעלם לחלוטין.

וכשספר בנו ר' אליהו דין את המאדע, התבטא כשהוא מפה בידו על השלחן: "כמו ששלחן זה הוא דומם ואינו מדבר, כך נדם קולו של אבי ולא היה מסגל להוציא אפלו הברה אחת מפיו". מובן כי ר' משה היה נבון מאד, ומיד באשר הגיע להוסיטין, נכנס לתנות את צרתו בפני רבו, אך הרבי נחם אותו וברך כי הקב"ה יהיה בעזרו.

בימים שנותרו עד ראש השנה, עשה ר' משה כל אשר לאל ידו כדי להשיב את קולו כבתחלה. הוא התהלך עטוף בצעיף עליצארו, למרות שהימים היו ימי שלח דקניטא, וזהו מכל משכירות, והערה לגרונם סמקנים שונים ומשנים שרופאים ורוקחים הכינו לו, גמע ביצים ודבש, גרגר חלב ומשקאות שונים, אולם הכל היה לשוא.

ימי הסליחות החלו, וקולו של ר' משה עדין יבש כחציר. בכל שנקפו הימים, כך הלכה דאגתו וגברה, אולם בכל פעם שנכנס אל הרבי בשבחו לב, פטרו בברכתו הקבועה כי הקב"ה יהיה בעזרו, ועל תשובה זו חזר שוב ושוב, גם כאשר עברו כבר ימי הסליחות והגיע ליל אמירת סליחות 'זכר ברית', שגם לאמירתם לא ירד ר' משה לפני התבה, באין יכלתו להוציא אפלו מלה מפיו.

הגיע ליל יום ראשון של ראש השנה, אך כיון שהמנהג הוא שתפלת ערבית שיכת לבעל המוסף שלמחרת, לא ירד ר' משה לפני התבה. בבקר יום־הדין, נכנס יחד עם שאר בעלי התפקידים אל הרבי פני מנהג המקום,

אחד הפיוטים המפורסמים ביותר של הימים הנוראים הוא ה'סילוק' ו'נתנה תוקף', המשוקע בחזרת הש"ץ של תפילת המוסף בשני ימי ראש־השנה לפני אמירת הקדושה, וברוב הקהילות נאמר גם ביום־הכיפורים למעט נוסח אשכנז המערבי, והגיע אף לחלק ממוחזרי הספרדים והתימנים. הפיוט נאמר בחזרת־קדוש ותוכנו על חזרת המלאכים וגזירת הדין, מוריד ומעורר את הלבבות.

רבי יצחק מווינא בעל "אור זרוע" שחי בשלהי האלף החמישי למנייננו, מביא בספרו בהלכות ראש־השנה את תולדות הפיוט אותו מעתיק ממה ש'מצאתי מכתב־ידו של ה'ר' אפרים מבונא בר יעקב' שחי בדור שלפניו והיה מבלי התוספות, 'שר' אמנו ממגנצא יסד ונתנה תוקף על מקרה הרע שאירע לו, ומצטט מלשון על רבי אמנו ממגנצא שהיה גדול הדור ומקורב למלכות, וההגמון של מגנצא ניסה לשכנעו להמיר את דתו ולאחר שדחק בו ביקש שהות של שלושה ימים, וכשיצא ממנו התחרט על שהיה נראה מדבריו שהוא מפקפק באמונתו והתאבל וימאן להתנחם. ביום השלישי לא שב אל ההגמון והלה הכריחו לבוא אליו, ורבי אמנו אמר כי עליו להקניט בחינוך לשונו על שנכשל בדבריו, אך ההגמון אמר שיש קצץ את פרקי אצבעות ידיו ורגליו על שלא בא אליו, וכשהגיע ראש־השנה ביקש רבי אמנו שיליכוהו לבית־הכנסת עם פרקי אצבעותיו המלוחים, ושם לפני אמירת הקדושה ביקש מהש"ץ להמתין ואמר את הפיוט 'נתנה תוקף' ולאחר מכן נסתלק ואיננו. ביום השלישי למוות התגלה לרבנא קלנימוס, ולימדו את הפיוט וצויוהו עליו לשלוח אותו בכל תפוצות הגולה, ועשה כן.

דמותו של רבי אמנו עלומה ואיננו יודעים עליו מאומה. בסיפור האגדה גם לא נמסר באיזו תקופה היה, ואף שבספרי זמננו נכתב כי הוא נהרג ביום א' דר"ה שנת ד' אלפים תשע"ב, אין זו אלא השערה בלבד ולא מצאתי לה כל מקור. אולם את רבי קלנימוס מזהים כבנו של רבי משה הגדול ומחכמי משפחת קלנימוס שחי בדורות של הפייטן רבי שמעון הגדול ממגנצא ורבו גרשון מאור הגולה. כלומר בתחילת תקופת הראשונים. אלא שלא ניתן לשייך לבן תקופה זו את חיבור הפיוט, לאחר שבגזית קהיר נמצאו כתב־יד עם נוסחים שונים של הפיוט המתוארכים לתקופה קדומה בהרבה, עד לתקופת הפייטנים בארץ־ישראל בשלהי תקופת האמוראים. העדר ההרזיה בפיוט, המשקל הלא מדויק שלו וסגנון הלשון והתחביר מוכיחים את קדמותו, לפני תקופת הפייטנים הנודעים ניי והקליר שחידשו בפיוטיהם את ההרזיה והוספת שם המחבר באקרוסטיכון. אברהם פרנקל מסכם במאמרו על גלגולי פיוט 'נתנה תוקף' כי מסתבר שפיוט התחבר אכן בארץ־ישראל בידי פייטן קדום מאוד, ומכאן גם האזכור 'מי ברעש' המתאים לארץ־ישראל למודת רעשי אדמה בשונה מאירופה, וכדרכם של רוב פיוט אר"י התגלגל לאשכנז וצברת דרך איטליה. פרט המסתדר עם משפחת קלנימוס שהגיעה מלוקא שבאיטליה למגנצא שבאשכנז וייסדו בה את יהדות אשכנז. גם השם 'אמנו' הינו שם איטלקי מובהק, ונמצאו באיטליה כמה חכמים בשם זה, ביניהם חכם בשם זה שהיה בין עשרה חכמים שהוגלו מדרום איטליה ונהרגו בידי הערבים בשנת ד'תרפ"ה. רבי אמנו אביו של הפייטן האיטלקי רבי חננאל מחבר הקרובה 'אתחיל מקצת' לשבת הגדול, ואילו באשכנז כנראה לא העניקו שם זה שבו נקרא אמנו בנו של דוד המלך שסוהו רע, ולכן הדגיש רבי אפרים מבונא בסיפור האגדה: "הכי קרא שמו ר' אמנו, כי האמין בקול חי וסבל על אמונתו". מסתבר אפוא שרבי אמנו עצמו משתייך למשפחת קלנימוס האיטלקית, ואחר שעמד בניסיון וקידש שם שמים אמר את הפיוט הקדום שהיה בידי מפייטני ארץ־ישראל, וקבעו כסילוק הקרובה 'אופר מאז לשפט היום' של הקליר, במקום הסילוק המפורי 'מי לא ירא' שנתגלה בגניזה. רבי אמנו העביר רבנו קלנימוס שהיה קרוב משפחתו את בקשתו להפצת הפיוט, כהמשך להפצת פיוטי איטליה באשכנז עליידם.

בקדמותו של הפיוט מיישבים חוקרי הפיוטים את תמימת המהרש"א בראש השנה, עליפי דברי רבי יצחק אריבעה בדברים מקריעין גור דינו של אדם, צדקה, צעקה, שינוי השם ושינוי מעשה, ויש אומרים אף מקום, ותמה מדוע מנה הפייטן בפיוט 'נתנה תוקף' רק שלושה: תשובה תפילה וצדקה מעבירים את רוע הגזירה, ויישובים שונים נאמרו בעניין ביניהם שנים של המהרש"א עצמו. אלא שאם הפיוט קדום לתחילת התלמוד הבבלי, הסתמך בוודאי הפייטן על מקור קדום אחר בדברי חז"ל, ואכן בירושלמי תענית ובבראשית רבה מובא: "ג' דברים מבטלין את הגזירה קשה ואילו הן, תפילה וצדקה ותשובה". יש לציין גם, שלעתים אנו מוצאים בפיוטים פרטים שאינם עולים בקנה אחד עם ההלכה הפסוקה, וכבר הרמב"ם בהקדמה לספר המצוות מתערע על הפייטנים שאינם חכמים ונמשכו לעתים אחר המחברים שלא כהלכה, אך כבר כתבו התוספות בחגיגה וחולין שהפייטנים שקדמו לתלמוד הבבלי הסתמכו על מסורת ארץ־ישראל שבידם.

במאמר של הרב ארי יצחק שבט שפורסם בקובץ 'טללי אורות', מבקש לשייך את רבי אמנו עם אביו של חכם בשם רבי אלעזר, שעליו הוזכר רבי יהודה החסיד בצוואתו: "לא ידור כהן בריגשפורג ולא אלעזר", ולא התפרשה החזירה למי כוננת ריה"ח. אלא שב'מעשה בוך' שנשמר מאז מסופר על ר' אלעזר, שהיה בנו של ר' אמנו ממגנצא קרובו של רבי יהודה החסיד, ואביו זה ביקש ממנו צוואתו לפני מותו שלא יעבור את נהר הדינובה, אולם הבן לא ציית לאביו ועבר להנה כדי ללמוד סתרי תורה אצל ריה"ח ברנשבורג, אך הוא סירב ללמוד, ולבסוף לימדו סתרי תורה והחזירו למגנצא בדרך פלאת, וייתכן שאליו התכוון ריה"ח בצוואתו בלב ישוב עוד לרנשבורג. השערה זו אומנם מאחרת את זיהויו של רבי אמנו ממגנצא בכמה דורות עד תקופת ריה"ח, אולם מאידך אנו מוצאים לראשונה את השם אמנו באשכנז עצמה. אלא שבהמשך המאמר מצא הכותב נוסח אחר ומקורו של המעשה בוך, ולפיו היה בעל המעשה רבי אלעזר ב"ר יהודה ממגנצא ולא ב"ר אמנו, ונפל אפוא זיהויה עם מחבר הפיוט 'נתנה תוקף'. ולדבריו הכוונה לבעל הירוק שהיה גדול תלמידי ריה"ח, ועליו ציווה ריה"ח שלא יתגורר ברנשבורג, כנראה כדי לזרזו להפיץ תורה במכורתו במגנצא.

והוא הורה לכל אחד מהם את-תפקידו. זה המתחיל, זה יתפלל שחרית, האחר הוא בעל המוסף, וכן מנה את הקורא בתורה, ואת המקריא והתוקע עצמו.

ר' משה עומד בין המתפללים ולבו בליעמו. הרבי מורה לו באצבעו לשמש כבעל שחרית, והוא מנהיגם באלם קול למשמע הוראתו של הרבי, למרות שידע היטב כי לפי דרך הטבע לא יתכן שהדבר יעלה בידו.

מקומו של ר' משה היה בצדו המערבי של בית-הכנסת, בירכתי הקיר מאחור. רגילו היה ר' משה בפנהג המקבל בקהלות רבות, שלא פנהג בהוסיאטיו, כי בשעה שהחזן יורד לפני התבה לשחרית, הוא מתחיל לנגן ולהנעים בקול רם את תבת 'המלך' ממקום עמידתו, והוא ממשיך לנגן עד שהוא מגיע לעמוד התפלה.

והנה הגיע החזן המתחיל עד 'יושב עלי-כסא רם ונשא', וכלם המתנינו לירידתו של שליח הצבור של 'המלך'.

ר' משה עמד על מקומו נבוך, אולם מתוך אמונה בברכתו של הרבי, פתח את-פיו לאמירת 'המלך', והנה פלאי פלאים. הקול יוצא מפיו בעצמה אדירה, בנעימה צלולה וברורה וללא כלי-הפרעה.

התעורר ר' משה מהם שארע עמו, ומיד פנה אל עמוד התפלה, כשהוא ממשיך את התפלה בזקן ורגילו, וקולו נעים להפליא.

הפלא חזר שוב גם ביום השני של ראש השנה, אז התפלל תפלת מוסף בהוראתו של הרבי, והפליא בנעימותיו על פסוקי מלכיות וזכרונות ושופרות, והעלה את המתפללים טפח וטפחים מעל הקרקע.

גם ביום הכפורים שמר ר' משה בחזן, אולם במוצאי היום הקדוש, כשישב להתעורר עם החסידים ולבקשתם נסה שוב להשמיע כמה מנעימותיו שהשמיע בתפלותיו, נחרדו כלם לראות כי קולו חזר להיות צרוד ופגום כמו שהיה לפני ראש השנה.

וכאשר הגיע בנו ר' אליה דין לסוף הספור, הפה שוב על השלחן שלפניו, ואמר למאזינים: "שומעים אתם? כמו שהשלחן הזה דומם ואינו מדבר, כך נדם שוב קולו של אבא, שכל-כחו לא בא אלא בזכות הרבי הקדוש, נשמתו בגניז מרומים".

מדגש

מנהג ישראלי של אכילת סמנים בליל ראש השנה, נזכר פעמים בתלמוד הבבלי בשם אביי כספנא מלתא לטובה, אך במסכת פירות נאמר שיש לאכלם ואילו במסכת הוריות מובאת הגרסה "למחיו בריש שתא" - לראותם בראש השנה, ואף בדברי הגאונים והפוסקים מובאות שתי השיטות באכילת הסמנים או די בראיתם בלבד.

בדברי הראשונים ובהם בעל 'הערוך', נמצא השימוש "מקריס" לסדר הסמנים המופיע בגמרא, נוטריקון: קרא, רביא, פתית, סלקא, תמרי. ראשונים אחרים כתבו את הסמן בשני מעט "פקרס" ו"הקדומו את הפתית לקרא; הרוקח כתב 'מקריס' בלי תמרי; ב'הלכות גדולות' פרס'ק בלי פתית, ואילו בשלחן-ערך וזכמה אחרונים מובא השדר "רכסת ק". שני נוסף מובא ב"צורח החיים" לתלמיד הרשב"א, 'פמונא' - רמון במקום רביא, ובספר הפנהגי' גרס 'תמי' - שום במקום תמרי, וישנן גרסאות נוספות בסמן. ואין כאן רק ענין של סמן בעלמא, אלא נפקא מנה לענין סדר הברכות על אכילת הסמנים, להעדיף את שבעת המינים או חביב קדם, ומאידך אין לברך על דבר שפא מחמת הסעדה ועוד, ואף הפוסקים האחרונים עדין התלבטו בסדר הנכון של הברכות ואכילת הסמנים.

גם זהו הסמנים אינו ברור, והמאפיין הוא מהירות צמיחתם כפי שרש"י כתב בהוריות, או בגלל מתיקותם כפי שהוסף בכתובות, ובתשובות הגאונים מובאת הסבה לסמנים אלו כמין שבשמים נמצא רמז לסמן טוב. אך למעט התמרי המזהה בנדיבות, זהו כל שאר הסמנים סבוך, וישנם מנהגים שונים בין עדות ישראל לזהותם ולצורת הכנתם.

מסתבר, שבספרי הקדמונים היה נוטריקון לאכילת הסמנים משקע בתוך סגית הגמרא עצמה, אלא שלכל אחד היה גרסה משלו בנחת הסמן ומקצו השונים במינו הסמנים ובסדרם. ובדרך-כלל של סמנים רבים שהיו משקעים בנחת הגמרא, נשמטו במרוצת הדורות בשגגת הפעית'קים או מחסר הבנתם למשמעות הסמן, ולכן בפסחים שלנו לא מופיע סמן זה.

ובין שילוב יש משמעות לסמן שנתן לשם זכירת פרטים שונים, יש שכתבו שמשמעות השם הוא על משקל 'פר' קסת', כי בכח ספנא מלתא של הסמנים להגן על האדם כמגן וצנה וכבר נקטת. ויש אף שכתבו בדרך צחות, כי הסמן בא לפני בוא ימות הגשמים שבהם יש 'קור' בעולם ומתפסים ב'קסת'.

הסור הוסיף גם את 'אתרא' כחלק מסמני החג, ורבים התחבטו להבין מהיכן מקורו להוסיף את האתרא על סמני ראש השנה. ב'פנסת הגדולה' כתב שפלה טעות סופר בדברי הסור ויש להשמיט את האתרא, וראיה לכך שבהמשך כתב את נסח האמירה על אכילת כל סמן ולא חזיר את הנסח על אכילת האתרא. אולם יש המשקיעים כי מקורו מהסמן שהיה בגרסת 'האבן-הרחם' ו'הלכ' בו: "מקריסת"א, בתוספת אלף, והטור פירשו ב'אתרא'. ואף שיש שטענו שגם בסמן שלהם נפלה טעות סופר ויש להשמיט את האלף, מסתבר יותר שהסמן שלהם הוא הנכון, ונתן כמשקל המלה השגורה "כרפשתא" בחלופי אותיות דומות. "כרפשתא" נזכרת כמה פעמים בתלמוד עם כמה משמעות, כ"כבש גדול שתלוי זוג בצנארו והולך בראש העדר" ונקרא גם 'משפוכית'; או "כרפשתא" בגרסת רש"י והפנהג פעמון שמשקשש בו הרועה כשפולק את העדר; וכן 'כרפשתא' שהוא אבר החלחלת בגוף האדם, וכן 'כרפשתא' במסכת מגילה והפנהג להלכה.

ביום שני של ראש השנה שנת תקע"ו, נפטר בבעלזא הצדיק רבי אהרן ב"ר צבי קצנלבויג, זוכה לכינוי הנדיר "ר' אהרן משיח". פרטי חייו לזיכרון ערפל, אך ידוע שהיה קרוב משפחתו של רבי יחזקאל קצנלבויג בעל "כנסת יחזקאל" רבה של המבורג, ונחלק בקיצור ימים. היה מתלמידי החוזה מלובלין, ועל גודל ערכו ניתן ללמוד מההספר שנשא עליו רבי שלמה קלוגר לאחר הסתלקותו בימים שבין כסה לעשר, "ואילו חי עוד כמה שנים, כמה תורה היה לומד עוד וכמה מצוות היה מקיים, ומי היה מקיים והגיה בו יומם ולילה יותר ממני", ומעיד עליו "עסק בתורה לשמה ולא שח שיחות חולין כמה שנים", ומספר על חשוכי בנים ש"הולידו בני קיימא בזכותו". גם השבחים על מצבתו אינם מצויים: "איש אלקים קדוש יאמר לו, הרב האנון המפורסם בתפילותיו ובהשתדלותו, עשה פלא לחיים בלי יחי מתיים". רבי אהרן מבעלזא סיפר, כי לילה אחד בא אליו אדם לבקש שיעזר לאשתו שהקשתה בלדתה, וראוהו לומד עם איש נכבד ובלתי מוכר, ולאחר שביקש את ברכתו נושע בחסדי שמים. למחרת שאל האיש את ר' אהרן לזכותו של אורחו הנכבד, והוא השיב בתמימות כי הוא אילתו הגבאי שלמד עמו. הסיפור התפרסם בעיריה וכולם החלו לנהוג בו כבוד, אך הוא התפלא על כך שכן היה בטוח שאליהו בא לכל אחד.

יש המשערים, כי מרוב חשיבותו וזה לכינוי 'ר' אהרן משיח', כלומר ראוהו לא להיות המשיח, אך גם בנו רבי משה מוולאדיו נקרא 'ר' משה משיח', ומסתבר שהוא כינוי משפחה מסיבה כלשהי. לפי המסופר, הציעו לו בני העיר בעלזא להתמנות לרב העיר אך הוא סירב מתוך ענוות. פנו בני הקהילה אל החוזה מלובלין והוא הציע כרב את רבי שלום רוקח ור' ש' שלום. אך כשיבקשו הפרנסים לחתום על כתב המינוי לרב החדש, סברה אשתו של ר' אהרן שאין מכבדו ליעניב לאברך צעיר ודרשה שהוא יתמנה לרב, ונאלץ למלא את רצונה. וכשנודע הדבר לרבי מלובלין אמר: "חל' אמרו באבות שאהרן היה רודף שלום, והנה עתה אנו רואים את ההיפך, כי 'שלום רודף' את אהרן", ולמגינת-לב אכן לא האריך רבי אהרן ימים בתפקידו ונסתלק בשנה הראשונה לכהונתו באופן פתאומי כשהוא במיטב ימיו, ורבי שלום נתקבל על מקומו. לגרסה אחרת ה'ש' שלום עצמו אמר כי 'שלום רודף אהרן' ולכן נסתלק רבי אהרן לפניו כי אין מלכות וגדלת בחברתו. אלא שהעובדה שהיה כידוע רבה של בעלזא ובני העיר החליטו לגרשו ושלוח את השמש בערב שבת להודיעו כי הוא מגורש מהעיר, אך השמש חמל עליו ידאב בשבת, ומסר לו את ההודעה מתוך הכנעה רק לאחר השבת, ובכירי הב"ח בבו שיאר את העולם. ולא ייתכן שהכוונה לר' אהרן משיח שהיה מאוחר בהרבה, ולפי הדיוע בנו, ויותר מדויק נדון, של השמש שנולד בברכת הב"ח היה רבי יצחק ב"ר משה שכיח למינים כרבה של בעלזא ונפטר בשנת תקכ"א ערך, ומחצילו היה רבי מאיר מבעלזא מתלמידי הגבעתי'ט, אבי רבי שמאי אבי רבי שמואל מבעלזא אבי רבי חנוך העניך מאלעסק חתן רבי שלום מבעלזא.

על הסיבה לגירושו רבנו הב"ח מבעלזא מספרים, כי בלילה אחד חיפשו אחר נדלוק וכשכאו לביתו ראו שהנר אינו דולק, והחליטו להעבירו מתפקידו עקב כך שאינו עוסק בלילה בתורה, אך הב"ח סירב להם על עוניו הגדול עד שאין ביכולתו לרכוש עצים להסקה ומחמת הקור הגדול נזקק לשכב במיטתו ולגרסו את משנתו בעל פה, אך העיקשים חסרי הלב לא קיבלו את התנצלותו ושלחוהו מהעיר בבושת פנים. הב"ח עצמו מספר בתשובה על חזן מסוים שיצא נגדו בדברי קנטורין, ולפי המסורת היה הדבר בימי כהונתו מבעלזא, ובעטיו החלה המחלוקת שהובילה לעזיבתו את הרבנות שם. אותו חזן עורר מדינים והתריס נגד שיטת הלימוד בישיבה, וטען כי הכל הבל, ועיקר הלימוד צריך להיות במקרא "כדי שיהיה בקי לקרות התורה בטעמיה מתוך ספר-התורה ובדקדוק, אבל לימוד הגמרא אין צורך בו, והלא הכל מוכן בשלחן ערוך..." הב"ח השיב לו כי אין אפשר לפסוק מהחש"ק, כי כל דבריו כמעט הם סתומים כלשון הרמב"ם ובפטר דיניו ממונות, ומלבד זה הרי אנו רואים שהרבא ספיקות פללו דינים בכל יום, וגם רוב הדברים נחלקו גאון עולם, וצריך חכמה יתירה ובקיאית הרבה להכריע בטעם מספיק, ומי שלא רגיל בלימוד הגמרא אי-אפשר לו להורות תורה כונה, אך חזון לא קיבל את דבריו והחל להתריס נגד הב"ח על היתרו הידוע בדין 'חדש', ואינו החרשתי לא ענית, כי ידעתי את האיש ואת שיוח כי בשענון ניהג מנהגו. בשבת הוציאו ספר-תורה והחזון החכם בעיניו פסלו, מפני לא היה רווח בין תיבה לתיבה כמלאה אות טענה, אולם הב"ח סבר שכל נאמר השיעור הזה לפסול כי אם למצוה משום נוי, אך הלה התעקש כי ספר התורה פסול והוציא אחר במקומו.

רבי אברהם זוסמאן ש"ב מספר בספרו "זכור לאברהם", כי ביקר בבעלזא בשנת תקצ"ח ושמע על מסורת על הב"ח שהיה שרוי בבעלזא בעוני גדול וכת של רשעים כמה נדון במחלוקת וגברה ידם להעבירו מהרבנות, ובעבר שבת כשרחץ פניו שמע ציפורים מצצצפים ואמר לרבנית שמינוהו לרבנות קראקא ולכן תוסיף לכבד את השבת לכבוד שליח קראקא שיבואו אליו לשבת עם כתב הרבנות, וכן היה. אלא שהדבר בזה, כי על מצבת הב"ח בקראקא נרשם סדר כהונתו בשמונה קהילות, ואחר בעלזא עבר לקרית-ארבע ובריסק, ורק אחריהן לקראקא. המספר הל' כותב גם, כי כמה שנים לפני יקבורו בבעלזא היתה שם גזירה לפנות את הקברות מבתי-העלמין, וכאשר הצטערו על שנאלצו להוציא את עצמות המנוחים אמר להם הצדיק דאז, כי יודע הוא בבירור שכל הקברנים הם אלו שחלקו על הב"ח ולכן גזרו על טלטול עצמותיהם. צדיקי בית בעלזא נהנו בהנהגות ובדור על-פי פסקי הב"ח, גם כאשר דעתו יחידה בהלכה, מפני שבעלזא היא אתריה דמר ומפאת חיותם מצאצאיו. על מהר"ד מבעלזא מסופר שהיה מתפלל מנחה "מנעט שכבתי היה ליילה" ואמר פעם לרבי מנחם מענדל מווישניץ "שזה היה פסקו של הב"ח שצריך ל' להתפלל והראה לו את דברי הב"ח". בידי ה'ש' שלום היה ספר-התורה עתיק שהיה בידי הב"ח, ולא היו קוראים בו רק בזמנים מיוחדים, וכאשר היה מגיע אורח חשוב היו קוראים בו במנחה של שבת. כשהגיע ה'דברי חיים' מצאנו לבעלזא, הוציאו לכבודו את ספר-התורה והכריזו בעלייה. לימים הגיעו בנו רבי יחזקאל משינאווא לבעלזא ובידי שלום ביקש לכבדו בעלייה, אך הגבאים שהיוו דקדוקו של הרבי משינאווא בהלכה, חששו שמא ימצאו בו פגמות וטעושישיות ואותיות ויפסול את ספר-התורה, ודרשו ממנו להבטיח שלא יתבונן בו בעיון ומדקדק וטענו שיש לספר-התורה המיוחס חזקת כשרות, ואף שרבי יחזקאל השתוקק לכך לא הסכים להוציא מברכה מפיו בלי לבדוק את האותיות, ונמנע מעלילות...

שנה אחת היה הרבי ר' אלימלך מליז'נסק שריו בכל חדש אלו עזב, וכשהגיעו ימי הסליחות הוסיף יגון ואנחה השוברת חצי גופו של אדם. בערב ראש השנה נתעטף בשתיקה, וכשהגיע להתפלל בבקר של יום הדין לא היה בכוח לעמוד על רגליו מרב היסורים והעצבות שבהם היה שרוי. כיון שנהג היה להתפלל בפסח צבור, נגש הרבי ר' אלימלך לפני התבה והתחיל 'הודו', וכשהגיע לפסוק 'פתחת שקי ותאוצני שמחה', התהפכה רוחו בבת אחת, התמלא שמחה וגיל עד שהחל לרקד זמן נכר על מקומו, ואז שב להתפלל. כל אותו ראש השנה היה שרוי בשמחה, ובסעודה של היום השני חלק יין לחסידים וכלם היו שרויים בשמחה. ובטוב לבו ספר: "כשהגיע חדש אלו, ראיתי כי היטן אסף שני שקים מלאים בעונות של בני ישראל, ונדלם היה מהארץ עד לכסא הכבוד בביכול. עבר חדש אלו עם ימי הסליחות, וגם ערב ראש השנה ולילו, ולחודת אני רואה שהשקם עדין מלאים כמו שהיו, וכל התפלות והתשובה שעשו ישראל לא הועילו מאומה. נפל עלי פחד גדול, מה יעלה בגורל עם ישראל עם חטאים כה רבים, עד שראיתי כיצד היטן בא עם השקם אל הקפ"ה, והציג לפניו כדי לקטור על ישראל ולקטור עליהם כליה חליה. אמר לו הבורא יתברך כי אין לדין אלא מה שעניו ראות, ולכן על השקם לפתח את השקם ולהוציא את העבירות שבהן, אולם כשהחל הלה להוציא את תבולת השק גלה כי בידו מצות ומעשים טובים לרב. נבהל השקם והחל לצעק כי מעשה גנבה יש כאן, וגנבים החליפו את העבירות במצות. אלא שהקפ"ה השיב לו תשובה נצחת, הלא שכחת מראש, העושה תשובה מאהבה זדונות נעשות לו כזביות, והרי בני ישראל עשו תשובה מאהבה וכל הזדונות שלהם נתהפכו לזביות, ומיד נסתמו טענותיו של השקם ובטלה הגזירה. זאת נרמז בפסוק 'פתחת שקי ותאוצני שמחה', כי כאשר נפתח השק נתגלו המצות תחת העבירות, ומיד נאזרתי בשמחה..."

בערב ראש השנה, כשעמד רבי ישראל מרוזין ללכת לתפלת מנחה, הגיעו כמה סוחרים בהמות, אנשים פשוטים, כדי לקבל ברכת שלום, והתנצלו על שבאו באחור. קבלם הרבי במאור פנים ואמר: "אנו אומרים בתפלת הימים הנוראים 'הטוב ומיטיב לרעים ולטובים'. ולכאורה תעלה התמיהה, למה הקדים הפיוט את הרעים לפני הטובים? אלא שישנם כאלו שמתחילים להתבונן לקראת הימים הנוראים כבר מחמשה עשר באב, יש שמתחילים מראש חדש אלו, ואחרים מתחילים מאז שאומרים סליחות. אולם יש כאלו שעומדים עוד בערב ראש השנה עד לפנות ערב עם העגלים שלהם בשוק, וכשנכנסים שמחר ראש השנה עוזבים את בהמותיהם וממחרים לנסע העירה לראש השנה. ואז אומר הקפ"ה שתהיה להם שנה טובה תכף ולאחרת..."

אחד מחסידיו של רבי משה מרזודוב בשם רבי אליהו וינר, התגורר בעירה אחת על אם הדרך, והתפרנס מפנק דוכים שהקים בסמוך לביתו, בו מצאו העוברים ושובים מנוחה בדרגם. ומנהג נאה היה לו מתוך הערצתו לרבותיו מנע רופשיץ, שראשון היה

מגיעים אל מלונם נכדים של רבי נפתלי מרופשיץ, היה מארחם בכבוד רב בלינה ואכילה ושתייה ללא כל תמורה. פעם הגיע לביתו ה"אמרי נעם" מדז'יקוב, אחיו של רבו הנערץ מרזודוב, ושהה אצלו שני ימים, כאשר ר' אליהו מכבדו להפליא. כשעמד לצאת בקש הרבי לשלם על האכסניה, אלא שר' אליהו סרב לקבל כל תשלום, וספר שכן מנהגו לארח אצלו את נכדי בית רופשיץ ללא תמורה. התפעל ה"אמרי נעם" מאד מזה, ומתוך רגש הכרת הטוב שבו על מסירותו הנפלאה של בעל הבית אליו בימי שהותו אצלו, דרש לדעת אם הוא זקוק לאיזו טובה או ישועה. נאנח ר' אליהו בעל האכסניה, וספר בצער על כך שבקר עברו שנים ארבות מאז נשאיו, ועדין לא זכה לזרע של קנא. הרהר הרבי מעט, ולאחר מכן אמר: "בוא אלי לראש השנה הבא, ובעזרת ה' אפעל למענך בשמים שתושע בן זכר", ונפרד ממנו לשלום. מאז לא ידע ר' אליהו מנוח, שכן רגיל היה זה חמש עשרה שנה לנסע מדי שנה לראש השנה לרזודוב אל רבו הנערץ, ואיך ינטש עתה את מנהגו אולם מאידך השתוקק מאד להושע בגנים, ובאמתחתו הבטחה מפרשת מהצדיק מדז'יקוב. הפך ר' אליהו בדעתו עד שהחליט לספר לרבו את הצדדים בהיותם, וכששמע הרבי כי אחיו הצדיק הבטיח לו בן תנאי שיבוא אליו לראש השנה, וזו לעשות בן, שכן אין לאבד הזדמנות כזו כדי לזכות לישועה לאחר שנים ארבות של צפייה לבנים. אולם כשהתקרב ימי ראש השנה, החל ר' אליהו להרהר בדעתו כי עליו להמשיך לנסע לרבו כמדי שנה בשנה. "שכן אלו אנשע אצל הצדיק מדז'יקוב, עולל אני להפשל במחשבות פסול כנגד מורי ורבי, והשקן ימצא בקעה להתגדר בה ולפגם את התקשרותי אל הרבי שלי, ונטענתי בפיו דאה כמה שנים אתה נוסע אל רבך מרזודוב ולא נושעת, ועתה אנשעת פעם אחת לרבי אחר וכך נושעת..." וכך הרהר החסיד הנאמן בדבר, עד שגמר אמר "אם כל ההתקשרות שלי אל רבי עומדת בסכנה בגלל הברכה לבנים, איני חפץ כלל בברכה זו, ובלבד שלא תפגם אמונתי ברבי הנערץ", כליל ראש השנה עבר ר' אליהו בין החסידים לפני הצדיק מרזודוב להתברך בשנה טובה, והרבי הביט בו בתמיהה: "מה לך פה, ולא בדז'יקוב?" גלה לו ר' אליהו את סתרי לבו ואת הכרעתו להעדיף להמשיך להגיע לכאן מתוך התקשרות נאמנה אליו, וכששמע זאת הצדיק התרגש מאד לראות חסיד שמוותר על משאת נפשו מרב דבקו בו, ומיד הושיט לו את ידו ואמר: "אני מבטיח לך שעוד השנה תושע בך", והברכה התקיימה במלואה.

וכדי להבין את גל ערש של חסידיו צוע רופשיץ, אמר פעם רבי יהודה מדז'יקוב כי עקר מעלתם היתה הצנע לכת ועבודת ה' מתוך הסתר ונעוה. וספר לדגמה על רבי מאטיש עקשין מרישא, אחד מחסידיו דז'יקוב הנודעים ששמע כבעלת חוקע בדז'יקוב, שבכה מאד בראש השנה בשעת התפלה, וכאשר שאלו רבי יהושע מדז'יקוב על פשר בכיתו שלא כהרגלו ולא בהסתרה כפסח דז'יקוב, השיב כי ראה בלוח של השנה הקדשה, כי ליל 'נטיל' יחול בשנה זו בשבת קדש, ולכן בכיתו כיון שלא אוכל לשחק בלילה זה בקלפים כמדי שנה... וכששמע זאת הרבי אמר: "אם כך, בכיתך אכן במקומה..."

בימי קדם היו לעתים חגים בעלי קול נעים, אך בורים ופזיזים אצות שהתקשו לבשא פהלה את מלות התפלה, על אחד מהם ספר רבי הניד מאלכסנדר, כי במקום לומר "אתי לחנוך בלב קרוע וקורח", סלסל חלה בקולו ואמר: "אתי לחנוך בלב קרוע וקורח..." וכדורו מצא הרבי רמז גם בשגיאתו המכונה, כי מי שבא לחג בלי חנוכה, הריהו ככל קרוע וקורח, ויו א צור'סענער ביזער הונט..."

בבית מדרשו של רבי יחזקאל משינובה, עבר פעם יהודי מסים לפני התבה, אלא שקולו של חלה היה 'קול חסידים' תחת חסידים ותפלתו אף היתה מוגממת וחטופה. לאחר התפלה שאלו הרבי למה נגש אל העמוד, והלה השיב כי יש לו יאציט של אביו ביום זה. "ולמה אינך מוסר פלפל חרין בפני הלומודים לעלי נשמות אביך?" שאל הרבי, והלה פער את עיניו בתמיהה "מה לי ולפלפול בפני הלומודים?" ותרבי אמר: "ומה לך ולתפלה בפני המתפללים!..."

רבי דוד מדינב ספר על כפרי אחד שהתעשר ועלה לגולה, וכששב בבית הכנסת בכתל המזרח, בקש להראות את 'אונותיו', ועקב אחר החן בראש השנה שמו יתפסנו בשגגת לשון, אך לא עלתה בידו. קנה חסיד כי ביום הכפורים טעם החן מתוך חלשת התענית, אלא שהיום פנה ועבר ולא נמצא בו כל עולה. עד שבשעת נעילה קשמו שנים את הנשח מתביה לחתימה, והחן הגיע לכרפת כהנים ואמר "ברכנו בברכה המשלשת בתורה המתונה", צעק חסיד: "החתימה, החתימה..."

המשורר רבי יהודה אלחריץ מספר ב'ספר תחכמוני' על חן בור שפגש בדרך ועל טעיותיו המכובות, וקסתר שזא סטירה תולית שכתב כבקר נגד הפננים שמו עמי הארצות כרבים ותנאים, ולא דנקא ארוע מציאותי. תחלה הוא מתאר כיצד פנסי הקהלה שבו את החן שמו, 'תפלתו ערבה וחברתו אהובה וגינתו טובה, ודע בתורה ונאמא במקרא, וידע פייס יקר ושר ב'ידי', והנה הגיע החן 'ועל מחצו טוספת, ובראשו מנפסת לנגה ונעמה פת מאתים אמה', וכשהחל בתפלתו מנה לו לאחריו "ויתר ממאה טעיות בדרות וגליות", אך אמר "אולי מקרה הוא". וכמו השחר עלה, השכמתי לבית התפלה, והנה החן בא, וישב פמושב הדולה. ופתח במאה ברכות, אשר על לשונו סודות ועדויות, ואמר בקול צעקה רמה, 'ברוך אשר יצר את האדם בהמה'... ובמקום 'גם מזדים חסד עבדך' אמר 'גם מזדים חסד עבדך', ובמקום 'חלב חטים ישיבך' אמר 'חלב חטים ישיבך', ובמקום 'המכסה שמים בעבים' אמר 'המכסה שמים בגדים', ובמקום 'ישראל בעשיו' אמר 'ישראל בעשיו', ובמקום 'הללוהו במים ונגיב' אמר 'הללוהו בגנים ונגיב', ובמקום 'יבדך לגדל ולחנך לכל', אמר 'יבדך לגדל ולחנך לכל'...

אמרו במשנה במסכת ראש השנה:

"יוסיטוב של ראש השנה שחל להיות בשבת."

לכמדנו, כי כאשר חל ראש השנה בשבת קדש, אז נעשה בו התקון השלם.

שכן ראש השנה הוא תקון כלפשי, יוסיטוב הוא תקון לריות, ושבת הוא תקון לנשמה.

וכאשר חל יוסיטוב של ראש השנה בשבת קדש, נעשה תקון שלם לריות, כלפשי ולנשמה גם יחד...

(רבי הניד מאלכסנדר)

ספרי 'שבת טיש' ו'מידות טיש' בחנויות הספרים המובחרות

5806777@GMAIL.COM

הפצ"ת ועד הפצת תורה

